

NIEWIASTA (2185) sb f

e oraz oba a jasne.

sg N niewiasta (645). ◇ G niewiasty (287). ◇ D nieście (144). ◇ A niewiastę (201) [w tym: -ą (7), -e (2)]. ◇ I niewiastą (79) [w tym: -a (1), -ę (1)]. ◇ L niewieście (24) [w tym: -ę (1)]. ◇ V niewiasto (66). ◇ pl N niewiasty (271). ◇ G niewiast (149); -ã- (120), -a- (1), -(a)- (28); -ã- : -a- *BibRadz* (8:1). ◇ D niewiastám (61), niewiastóm (21); -ám *BierRaj*, *OpecŻyw* (4), *PatKaz I*, *TarDuch* (4), *FalZioł* (16), *GlabGad* (3), *LibMal* (2), *GliczKsiąż*, *Leop*, *BielKron* (4), *SienLek* (3), *WujJudConf*, *RejPosRozpr*, *BudNT* (3), *Oczko* (4), *Calep*; -óm *BierEz*, *KromRozm I*, *KrowObr* (3), *Mącz* (2), *SkarŻyw* (4), *MWilKHist*, *LatHar*, *SkarKaz*; -ám : -óm *BibRadz* (6:1), *RejPos* (1:1), *WujJud* (1:1), *WujNT* (3:4); ~ -ám (31), -am (2), -(a)m (28); -ám: :-am *OpecŻyw* (3:1), *BudNT* (2:1); ~ -óm (2), -(o)m (19). ◇ A niewiasty (108). ◇ I niewiastami (97), niewiasty (1); -ami : -y *BielŻyw* (2:1). ◇ L niewiastach (24); -ach (11), -äch (9), -(a)ch (4); -ach *Mącz* (2), *KuczbKat*, *LatHar*, *WujNT* (2); -äch *KrowObr* (2), *BudBib*; -ach : ach *BibRadz* (1:1), *BielKron* (1:1), *SienLek* (3:4). ◇ V niewiasty (1). ◇ du N (cum nm) niewieście (3) *Leop* 3.Reg 3/16, *BielKron* 76v, *HistRzym* 73. ◇ A (cum nm) niewieście (2) *GórnRozm* G2v, *SarnStat* 1262. ◇ I (cum nm) niewiastoma (1) *March*¹ A3.

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Osoba dorosła płci żeńskiej, kobieta; mulier *Murm*, *Mymer*¹, *Miech*, *HistAl*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Calep*, *JanStat*, *Cn*; femina *Miech*, *HistAl*, *Vulg* (2168) : *ZapWar* 1508 nr 2042 [3 r.]; Nyewyáftá cudna á poczliwa/ ma być ífánowaná nád wlfytki ine známienitífo dóry. *March*¹ A3, A3 [5 r.], A4; *BierEz* C, G4v, O2v, P3, Q2 (8); *OpecŻyw* 44v [2 r.], 46v [2 r.], 48, 49v [2 r.], 50 [4 r.] (31); *PatKaz I* 9; *PatKaz III* 89, 118, 139v [2 r.], 153v; *Murm* 47; *Mymer*¹ 22; pytał co by była ono za nyewiafta ktora wygládała zwyetzernika/ ktoremu xyążę odpowedyzało/ panje dzyewka ono moia íeft panna tzyftá *HistJóz* B4, A3, A3v, B4v; *TarDuch* B4v, B5, C5, C7, C7v [2 r.]; Niewiafty ktore chcą mieć czarne brwi/ ładem ie pomazuią *FalZioł* IV 13d, *4, 19a, 23a, 79d, 93d (97); [*Pitagoras*] wczyl że kazdey niewiafty from á czyftota íefth prawa ófdoaba. *BielŻyw* 29; [*Democritus*] do Atten íie wezbrał, á tam íobie kazał oczí wylupić [...] *Tertulianus* [...] mowi że przeto wzrok ítracił bo na niewiafty bez požądania ich patzić niemogł. *BielŻyw* 65; Niewiafta íeft męłkie zhanbienie, nienaficzone zwierzę, vftawiczna pracza, vftawiczna woyna, kazdego dnia ízkoda, dom kłopotu, zrzádenie pftoty, młodzienczow zbłáznienie, beftia nigdy nieftroczone, brzemię nieznołzone, iad niewyleczony, ludzkie zagubienie. *BielŻyw* 136, 18, 37, 55, 57, 59, (16); Czev [!] v íamey niewiafti cice íą na pietfiach [!] Gdyż v inftich zwierząt íą na żywocie. *GlabGad* D6, A2v, A7v, A8v [2 r.], B2, B6 (22); *March*² D2v; *MiechGlab* 34, 36, 55, 87; *March*³ V, V v [2 r.]; przedał tbo za dwa groffa nyewyefczią za swyethym *Marczinem LibMal* 1545/98, 1543/74 [2 r.], 1544/79, 85v, 86v, 88v (34); *LudWieś* B3; *SeklWyzn* f3; Wiefz że kazda niewiafta mdłego przyrodzenia. *RejJóz* B5; *SeklKat* Kv, X2v; *RejKup* d4; żadney chwały nieotrzymał íze niewiafti odzierzifz [quia feminas obtinebis; ysze szonky othrzymas *HistAl* 1510 296] *HistAl* H3; Drugiego dnia porufzywly íie z woyskiem Alexander/ íádac przez ony láfy/ nálezli tám niewiaftly máiac brody áż do pierfi á głowy gołe [szonky brodathe *HistA* 1510 343] *HistAl* 12v, Iv, I2v, 18, M3, M8; *MurzNT* 1 marg, 5/27, 78v [3 r.], *Math* 26/7, 10 (15); *Diar* 80; *GliczKsiąż*

Bv, B5v, C4, D5, P8; A gdy też bywa niewieście przyfygá przyfádzoná [...] lámá przyfygádz ma. *GroicPorz* aa; Czemu złódzieie wieżá á niewiáfty topiá. *GroicPorz* oo4v, b2v [2 r.], t, xv [2 r.], gg2, kkv [2 r.]; Pápież tztterdziefy [...] rofkazał/ áby żádný kxiádz wdowy/ álbo porzuconey niewiáfty niepoymował *KrowObr* 232, 58, 223v, 234; *RejWiz* 160v, 161; Podobno teraz dziełi łupy/ á obieráią mu co nacudnieyślá niewiáftę *Leop Iudic* 5/30; Przyśly potym dwie niewieście nierządnicie do Krolá/ y ftáneły przed nim/ z ktorych iedná thák rzeklá: Dla Bogá prośfę moy pánie/ Ia y tá oto niewiáftá/ mieśkáláfwá w iednym domu: y porodziám w iey pokoju. *Leop 3.Reg* 3/17; Nieznáfzli fie lámá/ o napiękniefślá między niewiáftámi/ wynidź/ á idź zá flády trzod twoich *Leop Cant* 1/7; Abowiem lepślá iest niepráwość męłka/ niźli niewiáftá ktora dobrze czyni *Leop Eccli* 42/14, *Ex* 2/9, *Iudic* 15/6, 20 *arg*, *Ruth* 3/8, 11 (56); *RejFig* Bb6, Dd2v; Cefarz gdy iego fyn vbogyey niewieście/ Koniem fyná rozráził/ biegáiąc po mieście. Wydał go iey zá gárdło *RejZwierz* 1v, bb [2 r.], 3v, 13 [2 r.], 16v, 33 (20); Dobádz mieczá twego á zábiy mię/ by ínadź o mnie nie rzeczono niewiáftá go zábiłá *BibRadz Iudic* 9/54; Szedł tedy óciec iego do niewiáfty/ á ípráwił tám Sámfon gody *BibRadz Iudic* 14/10; Y było tám wiele niewiáft z dáleká pátrzących/ ktore były źły zá Iezufem od Galileiey pośługuiąc mu. *BibRadz Matth* 27/55, *Gen* 12/12, 14, 18/11, 20/3, 24/5 (72); *Goski* A3; *OrzRozm* K; A Zydowie powiedáią iż go [Samsona] do niewiáft przypufzczáli/ áby fie ták mocni ludzye rodzili v nich. *BielKron* 52; Weturya mátká iego vczyniá k niemu rzecz źzyroká (nie iáko niewiáftá/ ále iáko ieden Cicero álbo Demofthenes kráfomowce) *BielKron* 109v; v Delfu/ niewiáftá ná wirzchu iámy fiedzyálá ludzyem odpowiedź dawáiąc. *BielKron* 132; Piśzá o tym Leonie [papieżu] iż łobie rękę dał vciąc/ gdy mu iá niewiáftá całowálá z nabożeńtwá *BielKron* 161; Ian ófmy Papieź niewiáftá będąc/ ípráwowálá dwie lecie y pięć mieśięcy ftolec Papiełki. *BielKron* 171v; Lud pośpolity/ iáko rzemiełnicy/ niewiáfty/ wláźzy ná mury mieyśkie bronili kámiemni do kilká dni. *BielKron* 251v; Iź nie śłufzna rzecz krolom okołó rycerśkich rzeczy z niewiáftámi fie obierác *BielKron* 350; przyniefli mu fláchetná á święthá niewiáftę imieniem Kunegundis *BielKron* 360; [Kanibales] Niewiáft nie iedzą ále ie chowáią ná płod/ á báby ku śłufzbie. *BielKron* 441, 8v, 10v [3 r.], 15, 20, 24 (125); *KochSat* B2; Amazones, Były niewiáfty które łobie práwy cic/ álbo pierśy obrzezowály/ áby tym ípośobnieyśze były ku walce. *Mącz* 7c; Estrix [...] Obzárlá niewiáftá/ Zárlóczká. *Mącz* 99d, 7c, 14a, 34c, 50b [2 r.], 87c (37); *SienLek* 26v, 27v [2 r.], 52 [2 r.], 58, 67v (13); *RejAp* [15]v, 27, 30v, 111, 165v; Widziś onę niewiáftę/ co gárcze przedáie *GórnDworz* T4v; Synu miły vcz fie/ á ftrzeź fie niewiáft *HistRzym* 61v, 62, 62v [2 r.]; *RejPos* 10v, 74, [77], 79v, 100 (43); nie ná rękách niewieścich/ ále w rękách kápláńłkich [...] (*marg*) Niewiáftę wedle płci rozumiey nie wedle wyśtepku z dziełictwá. (–) *BiałKat* 331, c3v *marg*, 13v, 18v *marg*, 190v; Kiedy ze wśi nábierzem/ niewiáft od oraczow. *BielSat* L4, D2v; Máłżeńftwo dla tego po Láćinie zowá *Matrimonium*, iż Niewiáftá nawięcey przeto zá Mąż íć ma/ áby mátká byłá *KuczbKat* 250, 130, 320, 350, 375, 420; *RejZwierz* 2 [2 r.], 23, 43v [2 r.], 44, 47v; *BielSpr* 68; *WujJud* 46, 147 [3 r.], 169v [3 r.], 170 [2 r.], L16 (13); wierzymy/ iż tá Świátość od niewiáft nie ma być ípráwowaná/ gdyż Apołtoł Boży vrzędow Kośćielnych wzyśłtkim wobec niewiáftam zákazał. *WujJudConf* 169v, 169v; *RejPosRozpr* c2v [2 r.]; iáko łieroćił niewiáft miecz twoy/ ták ofieróćieie nád (inne) niewiáfty mátká twoiá. *BudBib* 1.Reg 15/33, c2v, *Gen* 18/11, *Ex* 15/20, 38/8, *Lev* 21/7 (26); idź do Sárepti/ Sydońłkiego miáftá/ A tám cie oto przyimie/ iuż iedná niewiáftá. *HistHel* Bv; *BiałKaz* C4v; ALMAII

nie dziewicę znaczy/ ale młodą niewiaftę. *BudNT* Ff8v, *Matth* 26/7, 10, *Ioann* 4/28, *Luc* 7/37, 39 (10); *CzechRozm* 131, 155v, 158, 196; *ModrzBaz* 31v [2 r.], 49 [3 r.], 51, 54v, 55, 89v [2 r.]; *SkarJedn* 137, 232; *Oczko* 11v, 15, 22v, 35v, 39v, [40]; Szat tefz męfkich niewieście w zakonie ftarym wzywac zakazowano *SkarŻyw* 16, 16 marg, 35 [2 r.], 70, 99, 100 [2 r.] (33); *MWilcHist* A3, B4 [2 r.], I, 13v, 14 (8);. *StryjKron* 161, 345 [2 r.], 472; *CzechEp* 195, 415, 417 [3 r.]; *KochFr* 45, 129; gdzie też złe niewiafty rozgami karzą/ y pokutami rozmaitymi do polepszenia przywodzą. *ReszHoz* 131; *WerKaz* 285, 287 [2 r.], 290 marg, 292 [2 r.], 293, 296; *BielSjem* 27; *ArtKanc* F4; *BielRozm* 17, 27; Sálomon Krol dwie niewieście bez przysięgi ofądził ípráwiedliwie *GórnRozm* G2v; O iáko nieścześnie niewiafty íye rodzą/ Które choć dobrze zyią/ przedsię ludziom ízkodzą. *ZawJeft* 22; Bellatrix – Niewiafta biitną. *Calep* 127b; Praefica – Niewiafta do oppłakania vmarłego naietą. *Calep* 832b, 69a, 273a, 677a [2 r.]; *GostGosp* 114 [2 r.]; *KochFrag* 46, S. Bernárd fámym przyłożeniem y dotkniem tey przenaświétfzey hoftyey/ raz niewieście opętány [...] zdrowie przywrocił *LatHar* 648, 257 [2 r.], 461, 464, 466, 476 (16); A oto niewiaftá ktora bylá w mieście grzeźnicá/ [...] przyniołá álábáftrowy fłoiek oleyku. *WujNT Luc* 7/37; podniozły głos niektora niewiaftá z rzeźe/ rzekłá mu: Błogofławiony żywot który cię nośil/ y pierśi ktoreś słał. *WujNT Luc* 11/27; Dobrzeć ieft człowiekowi nie tykác fię niewiafty (marg) to ieft z żoną nie obcowác. (–) *WujNT 1. Cor* 7/1, *przedm* 35, 37 [2 r.], *Matth* 5/29, 8 arg, 9/20 (735); *SarnStat* 797, 1262; Niech nie równią fłóncá z gwiazdami: naświétfzey mátki Bożey z innemi niewiaftámi. *SkarKaz* 549b, 386a, 517b, 578b [3 r.], 579b; *CiekPotr* 61; *GostCast* 62, 63; Nic k rzeczyć to/ gdzie cię iuz coreczká doráfta. A ty fię przećie ítroifz/ ty írzednia niewiaftá. *ZbylPrzyg* B, A2v [2 r].

V sg w funkcji apostrofy (40): O niewiaft o wielká ieft wiara twoia/ ítań íe tobie iako ty chceś. *OpecŻyw* 55, 50, 78, 165v, 166; á potym widziál iákoby on bog íey rzecz zatulał [...] y rzekł íey niewiafto poczęłás obronicielá twego. *HistAl* A4v, A4; *MurzNT Ioann* 8/10, 20/13, 15; *KrowObr* 58v; *Leop Luc* 22/7; *BibRadz Luc* 13/12, *Ioann* 4/21; *BielKron* 144v; Idź iuz miła niewiafto/ bom poznał wielką wiare twoię *RejPos* [73]v, [73], 74, 75, 79v; *SkarŻyw* [197], 390; *MWilcHist* H2v [2 r.], H3, H3v; *Phil* Q; *LatHar* 720; *WujNT Matth* 15/28, *Luc* 13/12, 22/57, *Ioann* 4/21, 8/10 (8); *SkarKaz* 550b; O niewiafto/ niewiafto/ íztuczne íidło młodzi/ Piérzfey ímierci przyczyno/ káždy ná cię godzi/ Tyś íiatką ludołowną. Promieniem miłóści/ Wypal íerce młodziencá przeráz íego kości. *GostCast* 15, 15, 27.

W połączeniu z imieniem [niewiasta + imię (13), imię + niewiasta (7)] (20): Ích v Matíffa Czermaka na Zidowfkyey Vliczy Jagnye nyewyefzczye ífkrzynky pyenyadze vkradla *LibMal* 1550/158, 1551/164v; Kárdynali ná Pápieftwo obráli/ Pánią Ianową niewiaftę/ ktora ófmym Ianem Pápieżem bylá wezwaná *KrowObr* 31v; *BibRadz Apoc* 2/20; W Egipcie napirwey wymyflono íiac y orác przez niewiaftę Ceres po Grecku Izydis *BielKron* 8v, 22, 46v, 47, 52, 153 (8); *RejAp* 28v; *RejPos* 331v; *KarnNap* B; *SkarŻyw* 125 marg, 559 marg, 599; *Phil* N2; *WujNT Apoc* 2/20.

W połączeniu z imieniem i przydawką (19): *MetrKor* 59/76; a trzeci [rqbek] czo íyepfíi przedala Annye nyewyefczie íyeczney wpaczkowye. *LibMal* 1553/175, 1551/165; *KromRozm III* E6; ZEnobia niewiaftá fláchetną/ wychowaná nád obyczay żeńfkiego narodu. Wyfzłá rodem s krolow Egipfkich Ptolomeufow/ trzymálá miáfto w Afíryzey Pálmirę. *BielKron* 153v, 86, 100, 150v, 266v, 322v, 357;

RejAp 30; *RejPos* 200, 218v; *SkarŻyw* 459; *StryjKron* 145; Iudit nawet/ boiázliwa niewiałtá/ mieczem krwáwym wcięła głowę Holofernowi. *OrzJan* 33; *LatHar* 218; *WujNT* Ccccc2.

W połączeniu z nazwą miejscową, nazwą plemienia, narodu, wyznania lub przymiotnikiem od tych nazw (całość pełni funkcję nazwy etnicznej) [w tym: *cum ai* (63), *cum sb* w apozycji (7), *z + G sb* (4), *u + G sb* (3), *z corek + ai* (2), *z krain + ai* (1), *z ziem + ai* (2); *niewiasta + określenie* (66), *określenie + niewiasta* (16)] (82): *BierRaj* 18v, 19v; Iezus miły vchodziwłfy fie z drogi nad łtudnią odpoczywá/ rozmáwiałt z niewiałtą Samarytánką. *OpecŻyw* 49, 49, 49v, 54v, 62; *TarDuch* B4v; *MurzNT* 78v [3 r.]; *KrowObr* 58v; *Leop Ex* 2/7, *Act* 17/12; Sámlon ſzedł do Támnathy/ á vyzrał thám niewiałthę z corek Filiſtyńfkich. *BibRadz Iudic* 14/1, *Ex* 1/16, *Num* 31/9, *Iudic* 14/2, 3, I 148v (13); Gdy fie lud Rzymłki zebrał/ potkali fie s Sábiniany/ á w ten czás niewiałty Rzymłkie nie dawno pobráne wefłzy śmieie miedzy woýłká *BielKron* 100, 43 [2 r.], 53, 71v [2 r.], 78v, 99 (15); *Mącz* 13d, 181b; *RejPos* [73], [73]v, 113; *BiałKat* 18v; *RejZwierz* 125; *BielSpr* 68 marg; *CzechRozm* 83v; *SkarŻyw* 101, 131, 477, 482 [2 r.], 518; *StryjKron* A6, 125; *Calep* 924b, 1067a; *LatHar* 155, 236, [537], 585; niewiałtá (*marg*) niekto. G. (-) Chánáneýłka wyſzedłzy z onych kráiów záwołáłá/ mowiac mu: Zmiłuy fie nádemną Pánie Synu Dawidów *WujNT Matth* 15/22, *przedm* 36, *Matth* 15 arg, *Mar* 7 arg, 7/26, *Ioann* 4/7 (12); *SarnStat* 519, 926; *SkarKaz*, 454b; *SkarKazSej* 669a.

W połączeniu z przydawką rzeczownikową w apozycji (wyraz „niewiasta” nie jest konieczny dla sensu) [*niewiasta + przydawka* (14), *przydawka + niewiasta* (3); w tym: *niewiasta wdowa* (7), *niewiasta siostra* (5)] (17): *KrowObr* 104v, 223, 232; załz nie mamy mocy wodzić z łobą fiołtry niewiałty/ iáko y drudzy Apołthołowie *Leop* 1.*Cor* 9/5, 3.*Reg* 3/16, *Luc* 4/26; *BibRadz Ios* 6/22, 2.*Reg* 20/3; *BielSat* C2; Czytamy teź że y niewiałty wdowy ſłużyły w pirwłzym kołciele *RejPosRozpr* c2v; á oto niewiałta záložnicá iego ležáłá v drzwi domowych *BudBib Iudic* 19/27, 3.*Reg* 17/9, 10; *SkarŻyw* 125; *WujNT Luc* 4/26, 1.*Cor* 9/5, s. 599.

W połączeniu z przydawką określającą stan społeczny [*niewiasta + przydawka* (4), *przydawka + niewiasta* (1)] (5): Vítáwili teź/ áby niewiałty flácheckie/ ktore były záchowáne żywo/ były wolno pułzczone *BielKron* 60, 276v; *SkarŻyw* 310 marg, 435; *WujNT Act* 17/4.

W połączeniu z wyrazami: „rodzić” itp, „począć” (70): iefłli ona niewiałta przed poczęciem była blada/ á po poczęciu rumiana na liczu/ znak iefłt iże z łynem chodzi. *FalZioł* V 15, V llv, 15 [3 r.], 18d, 24, 24v (15); *RejPs* 71v; Niewiałta będzie zbawiona przes rodzenie/ vczciwych dziattek *SeklKat* L; *HistAl* A4, A4v, H3, M8; *MurzNT Luc* 7/28; *GliczKsiąż* C3; *GroicPorz* mm2; *KrowObr* 67v; *Leop* 1.*Esdr* 10/44, 4.*Esdr* 5/8; *BibRadz Lev* 12 arg, 2, 7, *Ier* 30/6, 3.*Esdr* 4/15; Pigmei/ łá w Indiey ludzye málułkiey vrody y nie długo trwáią/ niewiałty piątego roku rodzą á ółmego fie łtarzeią *BielKron* 8v; ná Szpitálłkiey vlicy druga niewiałtá vrodziłá połpołu y węžá y dzyecię *BielKron* 399v, 37v [2 r.], 192, 301v, 363v, 399v; *RejPos* 5v, 125v; *SkarŻyw* 111, 260, 262, 480; Niewiałtá gdy rodzi/ łmętek ma/ iż przyłżłá godziná iey *CzechEp* 23, 293; *LatHar* 126; *WujNT Ioann* 16/21. Cf »narodzony z niewiasty«, »niewiasta rodząca«.

W połączeniach szeregowych (36): *LibLeg* 11/64; W myełcye teź máž/ nyewyáłtá/ łtáry/ młodj/ kupyec/ rzemyełnik/ robotnik/ oracz/ rózne mycyłcá/ dołtoyeńłtwá/ y powinowáłłtwá máyá *KromRozm III* F7v; *GroicPorz* C2, tv, x4; Abowiem ták ſwięty Páweł nápiłáł [...] nieiełłt/ áni

obrzezány/ áni nieobrzezány/ áni dziewicá/ áni małżonek/ áni męsztyzná áni niewiáftá/ ále nowe odrodzenie w Pánu Iezu Kryšťufie. *KrowObr* 139v, 179v [2 r.], 202v; *RejWiz* 163; *Leop Iudic* 9/51, *Ier* 44/20; *RejFig* Cc7; *RejZwierz* 13v; *BibRadz Deut* 32/12, 1.*Reg* 15/3, 22/19, *Ier* 41/16; *BielKron* 79v; *RejPos* 57v, 192; *BialKat* 33v; *BudBib Ios* 8/35, *Ier* 40/7; *ModrzBaz* 142; *SkarŻyw* 310, 481; *OrzJan* 20; *WujNT przedm* 40, s. 47, *Act* 1/14, s. 701 *marg*; *SarnStat* 642; z onego drobnuichnego źiarnká [...] rodzi lię robaczek co iedwab z siebie wije/ y ktory wżytkie krole/ pány y niewiáfty y ołtarze ozdabia *SkarKaz* 84a; *SkarKazSej* 668a, 687b.

W przeciwstawieniach: »niewiasta... wszyscy filozofowie, mędrzec, żona« (3): Gdy ieden lotrzik Pitagory pośluchał y rzekł, radnieybych wolał z niewiáftami niż z mędrcei opczowanie mieć *BielŻyw* 32; *BialKaz* D4; To mieyfce tłumáczé Brzełcy y Budny zá niemi zřáľzowáli: przełóżywży/ z żonámi/ miáľto z niewiáftámi. *WujNT* 397.

[*Ze względu na pleć*] »niewiasta... mąż (34), otrok (11), mężczyzna (10), człowiek« (56): *FalZiol* V 113; *BielŻyw* 75, 137; niewiáfty we wżytkim ľá mgłeyźzego przyrodzenia niż mężowie *GlabGad* M, A7v [2 r.], A8v [2 r.], B3v, C3v, D4 (13); *RejZwierz* 13v; *BibRadz* I 113c *marg*, *Eccle* 7/29; *BielKron* 9v, 13, 27, 36v, 261 (9); *SienLek* 26v, 27, 27v, 74, 77 (7); kiedy iest mężczyzná/ niewiáftá niechay nie krzći. *KuczKat* 130 *marg*; *BudBib* C2v [2 r.], *Deut* 22/5, *Eccle* 7/28[29]; *BudNT* 1.*Cor* 11/8 [2 r.], 13 [15]; *SkarŻyw* 152, 309, 341, 508, 559; iż mąż gdyby włofy zápuźczał/ iest mu ku zelżywości: lecz niewiáftá iefli zápuźci włofy iest iey ku obwale *WujNT* 1.*Cor* 11/15, 11 *arg*, 5, 8 [2 r.], 9 [2 r.], Yyyyy3v.

W porównaniach (27):

Jako comparatum (2): *BibRadz Eccli* 26/29; STárfzego nie fukay: ále iáko oycá nápominay: młodźe/ iáko bráćią: Stárfze *niewiáfty*, iáko mátki: młodźe/ iáko śiołtry z wźeláką czyľtością. *WujNT* 1 *Tim* 5/2.

Jako comparandum (25): Trudnáć bárdzo rzecz vboľtwo/ Trudnych rzeczj wielkie mnoľtwo. Ale nic nietrudnieyźzego/ Y ku znoľzeniu ćieźźzego: Iáko niewiáftá ľwey woley/ Nie naydzie rownia złości iey. *BierEz* B4v; *OpecŻyw* 55v; *GlabGad* B2; gđzye Kácerze przyrownawa nyerządny mnyewyáľtom ktore ľlátámi/ złotem y rozmáitemi przypráwámi plugáwoľć ľwoyę ozdabyáya. *KromRozm* I M2v; *KrowObr* 143; Bo obiecał [Bóg] s tey zyemie mądrého moźnego Wyiáć/ gđzye lekce wáżá święte imię iego/ Ze práwie by niewiáfty będą ie rządzili/ A tákże y bronili/ tákże y ľádzili. *RejWiz* 173; *Leop Ier* 3/20; *BielKron* 163v, 259v; Proiicere se in muliebres fetus, Rośplákáć ľie yákoby niewiáftá. *Mącz* 162d; *OrzQuin* A4v; *RejAp* 79, 79v, 80 [2 r.]; *GórnDworz* Y7; *RejPos* 317; *RejZwierz* 188v; Gdy ná plácu pošťawilź páchoľká nie zwyczáyne⁸⁰/ iákoby niewiáftę pošťawił. *BielSpr* b3; że w ięzyku Hywreyľkiem/ to ľłowo Izrael/ gdy znaczy ziemię Izraelľká/ tedy bywa ták oniem mowá/ iako o niewieście *BudBib* c3, *Ier* 6/2; *StryjKron* A6; *LatHar* 368; *WujNT* 194; *RybWit* B3v.

W objaśnieniu alegorii (2): Ci ľá/ ktorzy z niewiáftámi/ tho iest/ z niewiernymi/ y Syny Dijabelľkimi/ y náukámi ich fáľzywymy nie ľá pomázáni: abowiem dziewice ľá *KrowObr* 229; Opuźć świáť przez dobrowolne vboľtwo y vkázuy iżé dwie niewieście/ to iest rozliczne grzechy ćieleľnie máią być poddáne pod rozum *HistRzym* 73.

W charakterystycznych połączeniach: *niewiasta bałwochwalska, blada, błkająca się, błogosławiona, bogata, bogobojna (bojąca się Pana Boga) (2), bojaźliwa, bolejąca, brodata, chciwa, chędogo, (ochędożna) (2), chora (schorzała) (3), chuda (2), chytra, cierpiąca krwotok (krwawą a, przyrodzoną niemoc, płynienie krwi, upławy) (5), (nie)cnotliwa, cudna (najcudniejsza) (4), cudza (2), cudzołożąca (na cudzołóstwie pojmana a, zachwycona, a. uchwycona) (6), (barzo) dobra (3), dzisiejsza, dziwna, głupia, gruba, (jawno)grzeszna (5), łakoma (2), mająca czerwoną a. przyrodzoną niemoc (2), marna, mdła (2), męskiego serca, miła (4), mizerna (3), młoda (2), mocna (mocniejsza) (3), modląca się, nabożna (7), naga, najemna, nawrocona, nieduża, niegodna, nieszczęśliwa (nieszczęsna, nanieszczęśniejsza) (3), niewstydliva (5), obca (3), obłudna (2), obżarta, ochotna, okrutna, opętana (2), osiadła, pieszczona, (bardzo) piękna (napięknniejsza) (14), płacząca (2), płynąca miesęczną a. przyrodzoną krwią (2), (nie)pobożna (3), pocziwa (poćciwa, poczliwa) (4), porzucona, postronna, prędka, prorokująca, prosta (2), od Boga przekłeta, przychodna, psotliwa (2), pyszna, robotna, rozkoszna (5), rozgniewana, roztropna (7), rozwiedziona, samopasna, skażona, skurczona (3), skuszona, (barzo) smętna (2), smutna, sromieźliwa, stała, stara (starsza) (7), straszliwa, swarliwa, szalona (3), szlachetna (3), śmiała, śpiąca, średnia, świecka, święta (7), twarda, uboga, chędogo a. pięknie ubrana (w ubierze ochędożnym) (4), uczciwa (5), nic nie umiejąca, umiejętna, umierająca, urodziwa (2), od krwotoku uzdrowiona, wielka, wielmożna, wieszczą, (nie)wolna (3), wrzaskliwa, wściekła, wymowna, wzgardzona (2), zacna, zakazana, zamordowana, zboląta, zgodna, zła (8), złościwa, dawno zmarła; niewiasta z daleka, z mieszczan, z pospolstwa, z rzesze, z tłuszczej (2); niewiasty chwałą, chytrość, corka (4), mąż, miecz, miłość (2), mowa, myśli, nabożeństwo, namowa, narzekanie, niemoc, niewstydl, objawienie, oczyszczenie (2), ojciec, osoba, piękność, płacz (3), pocieszenie, poczet, powieść (2), pozyskanie (2), pożądlivości, przekłęcie (2), przewisko, przyjaźń, przypadłości, rantuch, ręce, serce (2), słowa (4), spracowanie, stałość (2), strona, syn, (6), towarzystwo, towarzysz, twarz, ubior, uspokojenie, widzenie, wola, wysłuchanie, zapłata, zdradzenie, zemdlenie, zwyczaj; niewiasty nie (do)tykać się (3), strzec się (2); niewieście babcie; niewiastę karać (2), naprawić (2), zabić (3), zwodzić (zwieść) (4).*

Przysłowia: Gdzie są niewiały/ tam bywa fwarzenie. *March*¹ A3; *March*³ T8v.

Kto się niewiałtom da rządzić/ Ten ci nie może mądry być *BierEz* Mv.

Mulieri ne credas ne mortuae quidem, Nie wierz niewieście by też y martwa była. *Mącz* 235d.

To pewna/ że fie niewiały do kądziele vrodziły *ModrzBaz* 49.

Fraza: »błogosławiona(ś) (a. (na)błogosławięnsza, a. pożegnana) (ty) między niewiastami, nad wszystkie niewiasty« = *benedicta (tu) inter mulieres Vulg; benedicta tu prae mulieribus omnibus a. in mulieribus PolAnt [szyk zmienny] (36:1): OpecŻyw* 8, 147; *PatKaz I* 8, 8v; *SeklKat* Cv; O błogosławionafz iest iuz miedzy niewiałtami/ Iahel zóna cna Haber Cynei corá z námi *LubPs* hhv; *KrowObr* 152v; *Leop Iudic* 5/24, *Luc* 1/28; *BielKron* 136, 343v; *RejPos* 13v, 79v, 199, [269]v, 271 (7); *BialKat* 231; Błogosławioná ty iesteś corko nád wzytki niewiały ná ziemi *BudBib Iudith* 13/22[23]; *BudNT Luc* I/38[42]; *SkarŻyw* 112 [2 r.], 393, 560; y dał iey [Cesarz] imię Helená/ iáko y pierwfzey Cefárowey fwoiey/ y błogólawił iey Pátriarcha/ mowiac: Błogosławionás ty miedzy Niewiałtami Rulkimi *StryjKron* 125; Bądź pozdrowioná Páнно, iesteś łáłki pełná/ Tyś miedzy niewiałtami iest błogosławioná. *ArtKanc* A3v, A8; *LatHar* 7, 404, 465, 476, 530; záwołáá [Elżbieta] głófem wielkim/

y rzekł: Błogosławionás ty między niewiáftami y błogosławiony owoc żywotá twego. *WujNT Luc* 1/42, *Luc* 1/ 28, s. 242; *SkarKaz* 576.

Zwroty: »z niewiastą mieszkać, żyć« [szyk *zmienny*] (4:1): on na tho vpomynanye nycz nyedbal a przedzią sthą nyewyáfta myełzkal *LibMal* 1554/193; *BielKron* 78v, 201, 325v; *RejPos* 346.

»w niewiastę się obracać« = *nabierać cech kobiecych* (1): Cinaedus – Niewiełzciuch, ten ktori fie wniewiaftę obracą. *Calep* 194b.

»niewiastą się opętać« (1): yefli ináczey obchodzić łye będzie á ledá nyewyáftą łye opęta [...] zołfálny á vmotány iedwabnym Wenułem/ ledá yáką porwie: fynom á dzyecyom łwoim [...] takye pyátno przypali/ ktorego nigdy/ [...] wyglądzić nye będzie mógł. *GliczKsiąz* Bv.

»rozmilować się niewiasty« = *adamare mulierem PolAnt* (2): Zás potym [Samson] rozmilował fie niewiafty [*dilexit mulierem*] [...] á imię iey Delilá. *BudBib Iudic* 16/4, 3. *Reg* 11/1.

»sypiać z niewiastami« (1): [*Heli*] słýżał włzytko co czynili fynowie iego włzemu Izráelowi/ y iáko łypiáli z niewiáftami [*cubarent cum mulieribus*] łtrzegącemi v wchodu namiotu zgromádenia. *BudBib* 1.Reg 2/22.

»uznać niewiastę« = *eufem. mieć stosunek cielesny* (1): Cognoscere mulierem pro coire, Vznác niewiaftę. *Mącz* 250d.

Wyrażenia: *mit.* »amazonkie, Amazonas niewiasty« [szyk 2:1] (2:1): Iż tham pierwey bydliłi Amazonas niewiafti [*mulieres, quae Amazones dicuntur*] ktore na on cas były na połtrach włzemu łwiatu. *MiechGlab* 36, 64; *BielKron* 297.

»brzemienna (a. brzemionna) niewiasta« = *gravida mulier Mącz; infantaria Calep; in utero habens, praegnans Vulg* [szyk 19:13] (32): day też włłitkym krzełcyankym brzemyennim nyewyáftam wefole ogyładanye porodzenya łwe^{so} *BierRaj* 19v; A tak około czterdzieci niedziel od poczęcia przychodzą ti znaki na brzemienną niewiaftę; ktore vkazuią richłe porodzenie dziecięcia *FalZioł* V 16a, I 107a, IV 36b, 49b, 54e, d (15); gdy brzemienna niewiafta barzo łłono iada tedy ono dziecie będzie miało blade paznokty *GlabGad* P3v, G3v; *GroicPorz* ii, mm2v; *KrowObr* 68v; ktora [*Dyjana*] záfię bábiłá mátcę nád brátem Apollinem/przeto rzeczóná byłá bogini brzemiennych niewiaft. *BielKron* 20v, 44v, 82; *Mącz* 55a, 149c, 205a; *BudBib* 4.Esdr 16/39; *CzechRozm* 141; *Calep* 531b; *WujNT Mar* 13/17, 1.Thes 5/3.

»ciężka [= ciężarna, brzemienna] niewiasta« (2): gdy iuż ciężka niewiafta przychodzi ku łamemu porodzeniu/ tedy ma być połilona iáką dobrą potrawką *FalZioł* V 19b, IV 34c.

»niewiasta czarowna« = *czarownica* (1): Matacze tho s korzenia mieczykowego albo kofácczowe^{so} vformuią iakoby człowieka/ á záfię do ziemie w ładzą á tak dadzą rołć/ potym záfię ten łtroy wyijmą á thym ludzi łzałá dla pieneđzy [!] á wđzy niewiaftam czarownym j babam z dijabły fie obieraiączym/ nie ciężko dać za ieden ktory złohty by go iedno mogła dołtać *FalZioł* I 86d.

»gościnna niewiasta« = *prawdopodobnie prostytutka* [szyk 1:1] (2): A gdy go łtroże vchwyłili/ pytáli go gđzye idzye/ powiedzyał do gołłcinnych niewiaft. *BielKron* 169, 418.

»niewiasta mężna« = *virago Calep, Cn; viracia uxor Cn* (2): Virago, Mulier fortis, quae viro similis sit et virilia opera faciat. – Niewiafta mezna. *Calep* 1127a; Niewiaftę mężną y ktoz naydźie? [*Mulierem fortem quis inveniet? Vulg Prov* 31/10] *LatHar* 461.

»miesięczna niewiasta« = *menstruata PolAnt* [szyk 1:1] (2): iż Rzymiánie zákazáli iedne⁶⁰ czáfu Zydom fwięćić Soboty/ áby fie też nieobrzázowáli/ áby też z miefięcznymi niewiáftami przebywáli. *BielKron* 463v; *BudBib Bar* 6/28.

»mleko niewiasty« (2): *FalZioł* V 33b; Czemu mleko niewiáft czárnowych zdrowfze bywa niżli białych. *GlabGad* H5.

»narodzony (a. urodzony) z niewiasty« = *natus de muliere PolAnt, Vulg; de muliere procreatus HistAl* [szyk 9:2] (11): *HistAl* F5; *BibRadz Job* 14/1; *KuczbKat* 430; Człowiek vrodzony z niewiáfty krotkie (ma) dni/ á pełen fráunku. *BudBib Job* 14/1 [przekład tego samego tekstu *BibRadz, KuczbKat, BiałKaz*], *Job* 15/14; *BiałKaz* B4; *BudNT Matth* 11/11; *CzechEp* 243; nie powftał między národzonemi z niewiáft wfięłzy nád Ianá Krzcícielá *WujNT Matth* 11/11, *Luc* 7/28; *SarnStat* 643.

»nędzna [= *godna pożałowania*] niewiasta« [szyk 17:1] (18): *GliczKsiąż* C2v; *RejZwierz* 37v; Abowiem fluchay á bierz przykład co tu Ewányeliáfá o tey nędzney niewiefcie [*Marii Magdalenie*] piífze. *RejPos* 309v, 101v, 200, 218v, 256v [2 r.], 257 [2 r.] (16).

»nieczysta [= *bezwstydna*] niewiasta« [szyk 2:2] (4): *KrowObr* 58, 234; Czemuífz tedy zakonowi ná niewiáfty fkázone/ y nieczyfste dánemu/ ty Pánno bez fkázy podlegaífz *SkarŻyw* 112; *WerKaz* 299.

»nienawidzenie niewiast« (1): Mifogynia, odium mulierum – Nienawidzenie niewiáft. *Calep* 666a.

»niewiasta nieplodna« [szyk 5:3] (8) : *OpecŻyw* 3v; wíftharym zakonye kozda nyeuyáfta była wzgardzona nyepłodna *PatKaz II* 86, 63v, 76; *FalZioł* I 7c, IV 5b, V 34d; że nyepłodne nyewyáfty/ áby yedno płod myáły nyewyedzyeć coby ná to wyłóżyły *GliczKsiąż* C4.

»nierządna niewiasta« = *meretrix PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat, Cn; prostibulum Mącz; meretricia a. fornicaria mulier Vulg; femina propudiosa Cn* [szyk 24:13] (37): *ListRzeź w.* 11, 28; *SeklKat* K3; *KromRozm I* E, M2v; *KromRozm III* E6; Z ktorego obyeczáyú á rofkazánya Bożego polfzy práwá y ftátutá o poymowányu żon włáfnych. [...] áby ten człowiek/ ktory płodu prágnye/ miał fwoye włáfná oddáná małżonkę/ á miłófnic foby nyewyáft yákich nyerządnych nyechował. *GliczKsiąż* B6v, B8v; *KrowObr* 26; *Leop Eccli* 41/25, *Ez* 16/30; *BibRadz Deut* 23/17, 18, I 113d marg; *BielKron* 46v, 216v, 219; *Mącz* 134e, 200c [2 r.], 218a [2 r.], 413d; Pan mowił onym wymyfláczóm zakonnym onym Fárizeufzóm: Iż iáwnogrzelznicy á nierządne niewiáfty vprzedzá was do kroleftliwá niebiekfiego. *RejAp* 43; *RejPos* 192; *KuczbKat* 320 [2 r.]; *ModrzBaz* 142; *SkarŻyw* 117, 310; *StryjKron* 145; *WerKaz* 297, 298, 299; gdy mátkę iego názwowie nierządną niewiáftá/ á tego nie dowiedzie co twiérdził *SarnStat* 238, 643; *KlonWor* 62.

»nieuczciwa [= *nierządna, rozpustna*] niewiasta« = *scortum Vulg* (4): *Leop Prov* 6/26; W obozye [...] przełózeni [...] w wánnach fiedząc z nieuczciwemi fie niewáftami [!] obłápiáli iáwnie *BielKron* 398v; *SkarŻyw* 200; *LatHar* 116.

»niewstydliva [= *nierządna, rozpustna*] niewiasta« = *fornicaria mulier Vulg* [szyk 5:2] (7): *BibRadz Eccli* 29; *BielKron* 375; *RejPos* 186, [226], 260; *BudBib* 4. *Esdr* 16/50; [św. *Dunstanus*] zgromił onę niewftydlivá niewiáfte/ y brzydził fie wfzetecznością iey. *SkarŻyw* 509.

»niewiasta plugawa [= *bezwstydna, niemoralna*]« [szyk 2:2] (4): *KrowObr* 58 [2 r.], 143; Niewiáftá plugáwa *Cieplice* náłázká. *Oczko* [42]v.

»podejrzana [= *prawdopodobnie nierządna, rozpustna*] niewiasta« (1): A ktorzyby żon włafnych mieć niechćieli/ áby podejrzánych niewiaft w domiech fwoich niechowáli/ y niemiełfkáli fnimi. *KrowObr* 233v.

»niewiasta rodząca« = *in utero habens Vulg* [szyk 6:3] (9): *FalZioł* V 24, 28v, 30v; *KrowObr* 187; Lucina, Bogini Iuno która rodzącym niewiaftóm ná pomocy być v pogáńftwá bylá wierzona. *Mącz* 201b, 151c; *LatHar* 368; *WujNT Ioann* 16 arg, 1. *Thess* 5/3.

»niewiasta rzewliwa« = *placzka* (1): Tho mowi Pan zaftępow/ Vpátrzcíe/ á wzowćie niewiaft rzewliwych [*vocate lamentatrices*]/áby przyfłly *Leop Ier* 9/17.

»sąsiedzka niewiasta« = *sąsiadka* (1): mátcie koźdey [Bóg] przydał pyersi/ y zaráz pokármem opatrzył/ áby płod nye dokládayác fie cudzych á fáfieckich nyewyaft myał yáko z włafnego á fwego żywność y wychowánye. *GliczKsiąź* D2v.

»stara (a. starsza) niewiasta« = *vetula Mącz; anus Vulg* [szyk 3:3] (6): *LibMal* 1547/127v; *BielKron* 134, 385v; *Mącz* 491a; Tákcze ftáre niewiafty/ w vbierze ktory fwięty przyfłtoi/ áby były niepotwarliwe/ nie opiłe: ná dobre vczące *WujNT Tit* 2/3, 1. *Tim* 5/2.

»swowolna [= *nierządna, rozpustna*] niewiasta« = *scortum Vulg; mulier immoderata Mącz* [szyk 13:4] (17): *March*¹ A3; *KrowObr* 137; Mąż ktory miłnie mądrość/ rozwfela oycá fwoiego: ále ktory żywi fwowolne niewiafty/ vtráci máiętność. *Leop Prov* 29/3, *Prov* 7/10; *BielKron* 20 [2 r.], 52; *Mącz* 228e; *RejAp* 27; *RejPos* [226], 260, 260v, 307v, 345v, 346; *RejZwierc* 33v marg, Bbb.

»niewiasta wszeteczna [= *nierządna, rozpustna*]« = *mulier meretricia, scortum PolAnt* [szyk 6:4] (10): *GliczKsiąź* B8v; záchodź w drogę niewieście wfzeteczney/ ábyś fnadź nie wpađł w fídło iey. *BibRadz Eccli* 9/3, *Prov* 9 arg. *Eccli* 9/6; *BielKron* 375; *BudBib Iudic* 16/1, *Eccli* 9/3, 6; *SkarŻyw* 106 [2 r.].

»zakazana [= *nierządna*] niewiasta« (1): Incesto, Swą wolą á kureftwo płodźić s zakazánemi niewiaftami. *Mącz* 50c.

»zakonna niewiasta« = *zakonnica* (1): Gdy co do vfzu ie⁸⁰ o nich przyfłło: ná ftronie ie zebráwfy/ karały vpominał. tofz czynił y z zákonnemi niewiaftami. *SkarŻyw* 310.

»zbytńia niewiasta« = *rozpustna niewiasta* (1): Klaudia którą ludzyc mieli zá zbytńią niewiaftę dla iey ochędoźności/ gdy iechála do mátki po Tybrze rzece/ záfzyęła [!] z łodzyą ták iż iey kilká fet ludzi nie mogło fciągnąć *BielKron* 25.

Zestawienia: n-pers »Jan Niewiasta« = *Joanna papieżyca* (1): Papież Rzymfki Mikołay pierwfy/ A po Ianie Niewieście trzeći/ roku od Chriftuła 859. pifał do nich łagodnymi słowy *StryjKron* 100.

»młoda niewiasta« = *narzeczona; panna młoda* (1): Sponsa, młoda nyevyasta *BartBydg* 148b.

Szeregi: »niewiasta, (a(l)bo) biała głowa« [szyk 2:1] (3): taka vrina v białych głow v niewiaft widziana [...] czyfcienie znamionuie. *FalZioł* V 6v; *Regnata feminis gens*, Od niewiaft/ álbo przes białe głowy rządzona. *Mącz* 350a; *CzechRozm* 161.

»(tak) chłop i (jako) niewiasta« [szyk 4:2] (6): *BielKron* 434v; *GrzegRóżn* 12; *WujJud* 178; *MWilkHist* E4; GDyż wiele chłopów y niewiaft [*plures laici et mulieres JanStat* 1095] z ziem Mázoweckich/ y z innych ziem króleftwá náłzého/ do Śląfká y do Prus czálu żniwá zwykli przechodźić *SarnStat* 519 [*idem*] 926. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»(tak) dziateczki (jako) i niewiasty« = *parouli et mulieres PolAnt* [szyk 1:1] (2): *BudBib Esth* 3/13; Niewiały y Dziateczki iáko trzodę do Litwy z łupámi wygnáli. *StryjKron* 320. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»niewiasty i dziatki; niewiasty z dziatkami« = *uxores et parouli PolAnt; mulieres et parouli Vulg* [szyk 6:3] (8;1): *BibRadz Num* 31/9; *BielKron* 273; *RejZwierc* 261v; *SkarŻyw* 303; ták [Niemcy] pobrawły niewiały y dziatki Zamek ípalili *StryjKron* 309, 308, 309; A tych ktorzy iedli była liczbá/ pięć tysięcy mężow/ oprócz niewiały y dżiatek. *WujNT Matth* 14/21, *Matth* 15/38. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»niewiasty, (i) dzieci; niewiasty (i) z dziećmi« = *mulieres et pueri Miech, PolAnt; mulieres et filii Vulg* [szyk 8:6] (10;4): *MiechGlab* 17, 31; *MurzNT Matth* 14/21; *Leop* 2.Mach 12/21; SZkánderbek Afzemleká z woyskiem gdy pogromił/ Tureckiego Hetmáná/ aż do miáltá gonił. Wybieżały niewiały/ y z dziećmi máłemi/ Profzą o miłofierdzie pádały/ przed nimi. *RejZwierc* 21v; *BielKron* 30v [2 r.], 43, 47, 292; *SkarŻyw* 46, 501; *SkarKaz* 416b; *SkarKazSej* 677a. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.]

»niewiasta albo (i) dziewczka« [szyk 1:1] (2): *Mącz* 133a; Ludzie proznujący [...] dziewczek y niewiały [*puellas et matronas*] wczíwych pod zasłoną tańcu ábo iákíey infzey gry do siebie profzą *ModrzBaz* 36v.

»(tak) niewiasta, (i, abo, jako) dziewczka« [szyk 5:5] (10): *FalZioł* IV 37b; *BielKron* 65v, 129v, 152, 185, 320v; bo v látinów foemina, thák dziewczę iáko y niewiałytę známíenuie *SienLek* Ttt [3 r.]; Niewiałytá/dziewká/ wnidzie ná gorę by kozá/ Nie trzebá iey podítáwka/ koniá/ áni wozá. *BielSjem* 17.

»lud i niewiasty« = *populus et mulieres PolAnt, Vulg* [szyk 5:1] (6); *MurzNT Luc* 23/27; Tedy íllá zá nim [*Jezusem*] wielką tłúfczá ludu/ y niewiałyt: ktore rzewno plákáły y lámentowáły nád nim. *Leop Luc* 23/27, *Ier* 44/24; *BibRadz Gen* 14/16; *LatHar* 724; *WujNT Luc* 23/27.

»niewiasta a (albo) matka« [szyk 1:1] (2); *FalZioł* V 28; Kthora tho niewiałytá á mátká iey/ z wielkim ítráchem á z wielką pokorą przyízlá do Páná nášzego *RejPos* [73]. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»(ani, chocia, nie tylko, jako, i, tak) mąż, (i, albo, jako (i), ani, ale (też) i, a, chocia, tak (i)) niewiasta; od męża (aż) do niewiasty; mąż z niewiastą« = *masculus et femina HistAl; (nec) vir (nec, ac, vel, et) mulier; a viro (et) usque ad mulierem Vulg, PolAnt* [szyk 60:3] (58;3;2): *PatKaz III* 89, 89v, 138v; *HistJóz* B4v; *HistAl* 110v; *KrowObr* 184, 221v, 222 [2 r.]; Tedy przynioł Ezdrás Biskup zakon wílyfthkiemu mnoftwu ich od mężá aż do niewiałythy *Leop* 3.Esdr 9/40, *Ex* 35/29, 36/6, *Iudic* 9/49, 3.Esdr 9/41, *Mar* 10/6 (9); *BibRadz Ex* 35/22, *Ios* 6/21, *Iudic* 9/49, 51, *Esth* 4/11, *Act* 5/14, 9/2; wlófy około głowy [*Nigryte*] nofzą plećione ták mężowie iáko niewiały. *BielKron* 450v, 261, 456; *BialKat* 190v; *GrzegŚm* 59; *WujJud* 144; *BudBib* e2v, *Deut* 17/2, 5 [2 r.], 1.Reg 22 /19, 4/11; *BudNT Act* 22/4; A gdy vwierzyli Filippowi wdzięcznie opowiadájącemu te rzeczy/ ktore ku kroleftwu BOżemu należą/ [...] tedy byli nurzáni y mężowie y niewiały *CzechRozm* 258, 28, 33v, 78, 158, 159v; *SkarŻyw* 114, 206, 259 [2 r.], 363, 502, 519; *CzechEp* 338;285; *WujNT*

Act 5/14, 8/3, 12, 9/2, 17/12 (9); SkarKazSej 668b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 10 r.; w przeciwstawieniach 34 r.]

»jako niewiasty, tak też i mężczyński stan« (1): thvdzyefzh wzyantho lyvdy zakonv náfchego Berzermanfkyego wnyewolyą. yako nyewyafth thak thefzh y Mełczinfkyego ftanv trzidyefczy y dwoye LibLeg 11/14v.

»(tak) (jako) mężczyzna i (jako) (i), tak i, ani) niewiasta« = *masculus et (neque) femina Vulg, PolAnt* [szyk 16:2] (18): Iefli lám męfztzyczna iefł tżłowiek/ tżyli tefz y niewiáfłá iefł tżłowiek? KrowObr 202v, 201, 202 [2 r.], 202v [2 r.]; Leop Gen 1/27; BibRadz Gen 1/27, I 2b marg, Gen 5/2; BielKron 261; SienLek 58; Oczko 22v; SkarŻyw 211; StryjKron 140; Aleć od początku ftworzenia mężczyzną y niewiáfłę vczyńił ie Bog WujNT Mar 10/6, Matth 19/4, Gal 3/28. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.; w przeciwstawieniach 10 r.]

»(tak) otrok, (jako) i) niewiasta« (2): Czemu tak v otrokow iako j niewiáfł głos fie mieni w pewnych leciech GlabGad C8, C8. [Ponadto w przeciwstawieniach 11 r.]

»pani i (a, albo) niewiasta« [szyk 4:3] (7): OpecŻyw 158v; Poczyna fie tractat O rodzeniu człowieczym [...] tudziefz o przygodach y o rozmagitych przypadłofciach Pań y niewiáfł FalZioł V 15v, I 127a, V 18v, 24, 28; RejPos [308]v.

»niewiasta i (albo) panienka« (2): Były tám w tey rzece niewiáfłty álbo pánienki bárzo piękne [Erantque in eodem flumine mulieres speciosissimae]/ ktore miáfłły włofy fliczne aż do kostek. HistAl M3; PowodPr 10.

»niewiasta i (albo) panna« = *mulier et virgo Vulg* [szyk 1:1] (2): GroicPorz 114; Takiefz niewiáfłá kthora męża nie ma/ y pánná/ myfli co Páńfkiego iefł/ żeby byłá fwiętą y ciáfłem y duchem. Leop 1.Cor 7/34.

»żona a niewiasta« (1): Azałz fie nie ma czym rofkochác pocżciwa żoná á pocżciwa niewiáfłá/ ktora fie záchowywa wedle woley fwiętey tego Páná RejPos 175v. [Ponadto w przeciwstawieniu 1 r.]

W przen (130) : BielKom B6; Ci fą/ ktorzy z niewiáfłámi/ pomázáni nie fą [cum mulieribus non sunt coinquinati PolAnt Apoc 14/4] ábowiem dziewice fą: ci Báránká nálláduią/ gdziekolwiek idzie. KrowObr 229 [przekład tego samego tekstu RejAp (2), WerKaz, WujNT], 58 [2 r.]; A miedzy nimi biega niewiáfłá odrána/ Chuda/ bládá/ ftráfzliwa/ fżpetnie ofzemłána/ A w rękú márną kořé ták ftráfzliwą noří/ Ze ią ony nędzniki iáko trawę koři. RejWiz 82v; RejAp 117, 118v; WerKaz 293, WujNT Apoc 14/4.

a) Występująca w Apokalipsie postać niewiasty obleczonej w słońce, w koronie z gwiazd dwunastu interpretowana jako Matka Boska lub Kościół (65) : OpecŻyw 180, 186v; O ktorey [Maryjej Pannie] rzekl Szwyąty Jan w apacalipsi [!] dwunáfłtego capitulum Nyenyafta obleczona flonczem a myefyącz pod nogamy yey a na glonyo yey korona zgwyáfłzd dwanałfzczye PatKaz III 132; Leop Apoc 12/15, 16, 17; Támże kłádzie iż widział niewiáfłę otoczóną fłonczem/ á miefiąc pod nogámi iey/ á gwiazdy ná głowie iey/ to iefł oblubienicę á Kořioł fwięty iego RejAp BB4v; Závždyć tá [...] niewiáfłá á ten vcífniony Kořioł Páńfki para á tuła fie po tey obłędliwey pułfczy fwiáfłá tego RejAp 100v; Iuż wiemy co iefł fłmok/ iuż też wiemy co tho iefł zá niewiáfłá co porodziłá tego fyna/ ábowiem Kořioł fwięty Krzeřciáfłfki/ w ktorým fie dawno y záczył y zyawił then fwięty fyn Pan á zbáwiciel nářz

RejAp 103v; Po Apoftolech ząfię wiemy iákíe Kácerze/ iákíe bluźnirze wzburzał [*smok*] przeciwko tej niewieście świętej *RejAp* 104, *BB4 marg*, *CC2v* [2 r.], 98v, 99 [8 r.], 99v (45); Koronká ząfię tey Pánný/ przezwińko fwoie zdawná ma/ od korony/ drogimi kámieńmi oládzoney/ którym tytułem/ y onę nam ná pámięć przywodzi niewiáftę/ w księgách obiáwiená Ianá s. słońcem przyodzianą/ á ná głowie koroną przesliczną z dwunaftu gwiazd ozdobioną, co o Pánnie Máryey/ ták s. Bernárd iáko y Auguřtyn [...] y Theologowie niektórzy wyłóżyli. *LatHar* 509; Y Vказаł fię znák wielki ná niebie: Niewiáftá obleczona w słońce/ á księżyc pod iey nogámi/ á ná głowie iey koroną z gwiazd dwunaście. *WujNT Apoc* 12/1, *Apoc* 12 arg, 4, 6, 13, 15 (13).

W charakterystycznych połączeniach: niewiasta obleczon (ogarmona, otoczona, przyodziana) słońcem (w słońce) (10), święta (3), uboga; niewiasta w słońcu (2).

b) *Występująca w Apokalipsie postać nierządnicy babilońskiej interpretowana jako Antychryst, Cesarstwo Rzymskie, zaś przez innowierców jako Kościół rzymski lub papież (53) : Aby Rzym był onym Bábilonem wielkim/ o którym Ian S. piřze/ y mátką nietzyřtą/ y obrzydzeniem ziemie/ y niewiáftą/ która fię opiłá Krwie Świętych y krwi mężennikow Páná Kryřtuřowych. *KrowObr* 25, 28, 234; *Leop Apoc* 17/18; W Zýáwieniu řwym Ian święty/ niewiáftę wřpominał/ Ktorą o řiedmi głowach/ ná beřtíey widzyał, *RejZwierz* 103v, 104; *RejAp* *BB4v*, *CC3v* [2 r.], 30v, 111, 138 (20); *BudNT Apoc* 17/18; duch Boży, wřzeteczną y niewiáftą názywa Antychriřtá *CzechEp* 416, 375 [2 r.], 380 [2 r.], 383, 416, 418 (9); Y widziałem niewiáftę řiedzącą ná czerwoney beřtyey/ pełney imion bluźnierřtwá/ która miała řiedm głow/ y rogow dzieřięć. *WujNT Apoc* 17/3, *Apoc* 17/4, 6, 7, 9, s. 877 marg, *Apoc* 17/18.*

W charakterystycznych połączeniach: niewiasta pijana krwią świętych, plugawa, siedząca na (czerwonej) bestyjej (5), ubrana (2), uperłona, upstrzona w dziwne ubiory swoje, uzłocona (3), zła; niewiasty figura, osoba, tajemnica (5), zatracenie.

*Wyrażenia: »niewiasta nieczysta« [szyk 3:2] (5): Abowiem toć iefřh/ oná niewiáftá nietzyřtha/ iáko Ian Święty mowi/ przybrána w Purpurę/ w Złotogłow/ w Kamień drogi/ w Perły *KrowObr* 132v, 27v, 32, 39v, 119v.*

*»niewiasta wszeteczna (i niewstydlíwa)« [szyk 3:1](4): *RejAp* 143; *CzechEp* 379; Y widziałem niewiáftę. [Apoc 17/6] Przez tę niewiáftę wřzeteczną/ Bábiloniá [...] Auguřtyn S. Aretás/ Háymo/ Bedá y Rupertus piřząc ná to mieyřce/ nie rozumieiąć Rzymu *WujNT* s. 877, *Apoc* 17 arg.*

*Zestawienie: »Babilońska niewiasta« [szyk 1:1] (2): *KrowObr* 39v; á my w nim [w Bogu] zbáwienie mamy iuř zgotowáne, ktorzy w nim vřamy: Bábilońską niewiáftą iuř fię nie paramy *CzechEp* 417.*

c) *O pewnych postaciach kobiet z Ewangelii interpretowanych jako figura Kořcióła (3) : Abo która niewiáfta. [Luc 17/8] Tá niewiáftá iefřći kořciół Kátholicki/ który ząwřze řzuka řynow vřtráconych. *WujNT* 259, 242, 315 marg.*

*Przen: Człowiek słaby, tchóřzliwy, zniewieřciały (3) : Mulier Imperator et mulier miles proverbium, Niewiáftá hetman/ Niewiáftá żołnierz/ to yeřt ták pan yáko y poddány zą nic obádwą řtoyá. *Mącz* 235d, 235d.*

*Zwrot: »za niewiastę [kogo] mieć« = uważać za tchóřza (1): Za niewiáftę bych cie miała Panie gdy bych to poznała Abys tego pomřćić nie miał *Rejřóz* H6.*

a. *Mężatka, żona; nałożnica; mulier PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz; femina HistAl, Vulg, Calep; sponsa, uxor PolAnt; muliercula Modrz (175) : BierEz C4, G4v, O2v; flufzalo cryftufouy [...] fpanny bez mąza fya bylo ftacz y narodzycz a tak przelz panną nyeuyafłą fzwiyath odkupycz PatKaz III 89v, 101v; Thu mafz naukę iako mafz poznacz iefli niewiafta z dzieczmi chodzi/ tak ta ktora niedawno zamąz fzlą: iako y ktora dawno. FalZioł V 15; Vdobrego mężą dobra bywa niewiaftą. March³ V8v; RejJóz I; SeklKat Q2; MurzNT Mar 12/22; GroicPorz gg4v; KrowObr 223v, 229v; Niewiaftą przywiązaną ieft zakonowi/ ták dłuogo iáko mąż iey żyw: á iefliby vmárł mąż iey/ wyzwoloná ieft od zakonu Leop 1. Cor 7/39, Deut 25/7, 9, Iudic 19/26, 20/3, 1. Reg 25/3 (11); UstPraw G4; RejZwierz 6, 20v; BibRadz I 2c marg, Gen 3/12, 12/11, Ruth 1/5, 2. Reg 4/1 (11); Takież [u Turków] ktoby iechał z niewiaftą gdzie fpołu/ zá dziwby tho wielki v nich. BielKron 261, 44v [2 r.], 52v, 120v, 445, 447; Gynaecratumenos, Który da po fobie niewieście yeżdżić/ to yest którego żoná rządzi. Mącz 150d, 481c [2 r.]; RejPos 101; Może być ták vporna/ y ták krnąbrna niewiaftą: iż mężowi fwoiemu/ by fnadz y dzieięć kroć/ miłością ku niéy wzrulfonému powolna y poftulfna iemu kwoli czyniác być nie chce. BiałKat 371, 190v, 371 [2 r.]; gdyż niewiafty choć od mężą opufzczoney/ drugiemu się poiác zá żonę niegodzi/ ázby mąż iey vmárł. KuczKat 350, 260 [3 r.]; Páweł S. mowi: że mąż ieft głową niewiafty WujJud 122, 122, 209v; BudBib Deut 22/15, 16, 20, Iudic 19/26, 20/4, 4. Esdr 16/34; BudNT Matth 22/27, Luc 20/32, 1. Cor 11/9[10], 10[11], 11[12] (7); CzechRozm 129v, 134; ModrzBaz 55 [2 r.]; SkarŻyw 208, 262, 462, 559; ReszPrz 9; WerKaz 284 [3 r.], 289; Calep 427a; KochFrag 46; [mąz] ieft wyobrażenim y chwałą Bożą: á niewiaftą ieft chwałą mężową. WujNT 1. Cor 11/7, Mar 12/22, Luc 20/32, Rom 7/2, 1. Cor 11/3, 10 (12); SkarKaz 580b; Iádowita niewiafto/ czemuś zápomniáá Iákoś práwá małżeńskie w fłubie przyięgáá? ZbylPrzyg A3v.*

niewiasta czyja [w tymi pron poss (20), G sb i pron (5), ai poss (3)] (28): RejRozpr H3; HistAl I6v, K3, M3v; Nie pátrzay ná niewiaftę inego mężą Leop Eccli 41/27, Prov 6/29, Sap 3/12; BibRadz Os 4/13; Zebráli fie drugi raz Sábini ná Rzymiány/ poftawfzy pierwey pofélftwo áby ich niewiafty wroćili BielKron 99v, 52v, 297, 442, 445, 465; Bálák Król Mádyánitów/ wpuścił był niewiafty ludu fwégo w Tabor Zydwofki OrzQuin Ov; BiałKat 371; KuczKat 260; BudNT 1. Cor 14/34; CzechRozm 158; że niewiaftą Celárzowa też wolności od Celárzá ma/ ácz nie ieft wolna od praw. ModrzBaz 101, 55; O ktorych gdy fie S. Ephrem dowiedziál/ ifz fie ich fwoiey nierządniczy zwierzyl: bieżał do miáftá/ y mądrze/ á oftróźnie znaymość [!] z oną iego niewiaftą wziął: chcąc onę lifzkę rozumem włowić. SkarŻyw 119, A5; WerKaz 289; BielSjem 22; RybGęfli B2; Niewiafty (marg) wálze. G. (-) niech milczą w kościelech WujNT 1. Cor 14/34, Rom 1/26.

W przeciwstawieniach: »niewiasta... panna« (1): (marg) Różne fá niewiaftą y pánná. Niemężáta myfli. [...] áby bylá święta y ciáłem y duchem. (-) A ktora fzlá zá mąż/ myfli o rzeczách świeckich: iákoby fie podobáá mężowi. WujNT 1. Cor 7/34.

[Ze względu na plec] »niewiasta... mąż« (4): Gdy fie ná cie gniewa twoiá żoná nieboy fie/ ábowyem tyś ieft mężem oná niewiaftą. March³ V8; GroicPorz gg2; ácz fye tho [szydzić z mężą] rzedzý v niewiaft niż v mężów tráfia BiałKat 371; ModrzBaz 32v.

W porównaniach (3):

Jako comparatum (2): Częłtoćiem niecna niewiáftá/ Iáko pochodnia ogniáta: Pali mężowi imienie/ Káżąc włytko dobre mienie. *BierEz* S2v; *RejZwierz* 118v.

Jako comparandum (1): Iáko niewiáftá niewłytdliwa [*fornicaria mulier*] ma wnienawiści vcźciwą y cnotliwą żonę/ Ták łprawiedliwość wezmie łerce przeciwko niełprawiedliwości *BudBib* 4.*Esdr* 16/50.

W charakterystycznych połączeniach: niewiasta baczna, chciwa, cudna (2), *cudza* (2), *cudzołozna, dobra* (3), *głupia, gniewliwa* (2), *harda, jadowita, krnqbrna, mądra* (2), *niecna, niedbała, niepoczciwa, nieuczciwa, niewstydliva, od męża omyłona, (od męża) opuszczona* (2), *piękna* (2), *barzo płodna, roztropna, sprosna, strapiona w sercu, swarliwa* (3), *szalona, łrzednia, łwięta* (2), *uczciwa, ufajęca w Bogu, uporna, wierna (nawierniejsza)* (2), *zła* (3), *zmarła, zwadliwa; niewiasty czystość, dziewictwo, matka, mąż, namowa, ojciec* (2), *słowa; z niewiasty szydzić; niewiastę drażnić; obłapiać; przemieszkawanie z niewiastami* (2).

Przysłowia: Liepiey łiedzieć w káćie kthorego nieprzykryto: niźli z niewiáftą zwádlivą *Leop Prov* 21/9, *Prov* 21/19; *BibRadz Prov* 21/9, 19. [Ogółem 4 r.].

Niewiáftá mądrá/ buduie łobie dom/ ále łłaloná/ zbudowány kázi rękámi. *March*¹ A3; *March*³ Vv; *BudBib Prov* 14/1.

Dobra niewiáftá á cudna ielt okráłá mężowi łwemu. *March*¹ A3; *March*³ T8v.

Strzedz niewiáfty nálewác pialty. *BierEz* P2v, P2v.

Zwroty: »od niewiast mieć wstrzymanie« (1): [*Turcy*] W káždy rok pięć niedziel połtu máią/ w ktory nieiadáią żadnego dnia áni pijá/ áż gdy łłonce zaydzie/ y od niewiáft máią w ten czás włtrzymánie *BielKron* 260.

»pojąc niewiastę« (1): poiąłem tę niewiáftę [*uxorem hanc accepi*]/ y przyłtąpiłem do niey/ lecz nie znalazłem iey dziewicą. *BudBib Deut* 22/14.

»[kogo] pomnożyć z niewiastą« = *obdarzyć potomstwem* (1): ołwiádczył Booz włytkim iż ia biore Ruth Moáblką zá żonę łobie/ [...] Rzekł połpolity człowiek/ ieltelmy tego łwiádkowie/ áby cię Pan Bog raczył pomnożyć s tą niewiáftą ktora bierzelz do łwego domu/ iáko rozmnożył Iakobá z Lią á Rachel *BielKron* 53v.

»niewiast przygládać« = *mieć stosunki seksualne z kobietami* (1): wrzod Gálliyłki/ ktory zowiemy Fráncą/ do Polłki przyniołłá iedná niewiáftá z Rzymá ná odpułt chodząc. Pothym z Węgieł łłuzebni/ áż łie rołpłodzilá y rozmogłá v nas/ zwálzyczá w tych kthorzy rádži wino mocne tákież ine trunki pijá/ á niewiáft przygládaią. *BielKron* 399.

»rzeczy swoje z niewiastą sprawiac« = *współżyć seksualnie* (1): Ten kamień [*kokoszy albo kurowy*] ielt pożiteczen tim ktory łą przyrodzenia zimnego/ y tym ktory rzeczy łwogich zniewiáftá łprawiac nie mogá. *FalZioł* IV 47d.

Wyrażenia: »niewiasta mężata, męska« = *mężatka; mulier virata* Vnlg [*szyk 3:1*] (3:1): *Leop Prov* 7 arg, *Eccli* 28/15[19]; A ielłiby kto niewiáftę mężatą żádał łobie mieć zá żonę/ mniamájąc żeby bez męża byłá [...] tedy [...] przeciwko Przykazaniu temu niegrzelzy *KuczbKat* 350; *ZbyłPrzyg* B.

»z niewiastą obcowanie« [*szyk 1:1*] (2): nie godowanie ani z niewiáfty obozowanie, ani inłze rzeczy ktore ku godum przyležá wełele żywotowi przynolzą ale mierne rozmawianie á łkromne tego czoł łie na godziech vkazuie vżywianie. *BielŻyw* 102; *GlabGad* Fv.

»uczynek z niewiastą« = *współzycie seksualne (1)*: Tego mięfa kto fie go napije z winem, iednym połknieniem tedy nie może być nałyczon wczynku z niewiaftą/ y takiefz niewiaftá. *FalZioł* IV 39d.

»złączenie [= *zawarcie lub udzielenie ślubu*] męża i niewiasty, z niewiastą« [szyk 3:2] (4:1): *KuczKat* 250, 255; *WerKaz* 280, 281; iż ono złączenie mężá z niewiaftą ktore Bog vftáwił/ ieft Sákrámentem *WujNT* 679.

»złączenie [= *stosunek cielesny*] męża (a. mężczyzny) i niewiasty, męża z niewiastą, męskie z niewiastą« (2:1:1): A yáko bez pićya/ yedzenya/ y ípányá/ ták y bez złączenya ípolnego mężczyzny z nyewyáftą człowyecze przyrodzenye trfác nyemoże. *KromRozm I* D3; *KuczKat* 115; *WujJud* 133v; *CzechRozm* 163v.

Szeregi: »niewiasty i dziatki« = *mulieres et parvuli Vulg; mulieres et filii PolAnt* [szyk 2:1] (3): Dziatki náfze y niewiaftý/ [...] zoftáwiemy w miáftách Gáláád *Leop Num* 32/26; *BibRadz 1.Mach* 1/34; *BudBib 1. Mach* 1/34.

»niewiasty (i) z dziećmi« = *uxores et filii PolAnt* [szyk 2:1] (3): *HistAl* M3v; *BudBib 2.Mach* 12/21; Chłopek mozg podchmieliwfyz iedzie krzjcząc zmiáftá A iego też w íwá z dziećmi koškaiąc niewiaftá. *RybGęśli* B2.

»mąż abo (i) niewiasta; mąż z niewiastą« (7;2): A co ty wiefz/ powiáda Apoftoł/ mężu ábo niewiafto/ iefli pożyfzczefz Bogu towarzyszá íwego? *SkarŻyw* 153. Cf »złączenie męża i niewiasty«. [Ponadto w *przeciwstawieniach* 4 r.]

»niewiasty a synowie« (1): Niewiaftý [*mulieres*] ich głupie fá/ á fynowie [*filii*] bárzo źli ich. *Leop Sap* 3/12.

b. *O Ewie jako pierwszej kobiecie (36)*: uedyzjal pan bog yfz nyeuyáfta ktora była przyczyną upadu bądąc panną zgrzeźzyla *PatKaz III* 90; *KromRozm I* N2; *BibRadz Gen* 3 arg, 3/1, I 2c marg, *Gen* 3/2, 4 (9); A ták niewiaftá widząc drzewo y owoc iego przed oczymá cudne y rofkofzne/ rwáá owoc z drzewá zákázanego á iádlá y Adámowi podáá *BielKron* 1v, 2 [3 r.]; *SkarŻyw* 260 [3 r.], 261 [3 r.], 262 [2 r.]; *WujNT 1.Tim* 2/14, s. 740.

W charakterystycznych połączeniach: niewiasta namowiona od węża, nieszczęsna, oplakana; niewiasty zdradzenie; niewiastę zdradzić.

Zwrot: »niewiastę stworzyć, uczynić, sprawić; stworzenie niewiasty« = *aedificare costam in mulierem PolAnt* (4:2:1;1): *PatKaz III* 88; *BibRadz Gen* 1 arg, 2/22; *RejZwierc* 1v; przepuścił P: Bog íen ná íádámá y wczynił zkości iego niewiaftę *SkarŻyw* 259; *WerKaz* 282 [2 r.], 287.

Wyrażenie: »pierw(sza) niewiasta« [szyk 3:1] (4): O uázu tyfz nyeuyáftá pyerwřzą zwyodł *PatKaz II* 55v; *PatKaz III* 88, 89v, 90v.

c. *O Matce Bożej (63)*: O dobry Iezu ij czemus ták przykro matce twé náflodłfe rzékl mowiázt iey/ Niewiafto/ wífakotz ona ieft matuchna twoia *OpecŻyw* 148, 41 [2 r.], 183; *PatKaz III* 89, 92 [2 r.], 106v, 107, 130, 130v; O Święthe/ pierwey nieflycháne potzęćie: Potzęłá niewiaftá Święta z mężá Świętego. *KrowObr* 171v, 154; *BibRadz Gen* 3/15; *OrzRozm* G3v; *BielKron* 2; *RejAp* 100; *RejPos* 41v, 101v [2 r.], 150; *CzechRozm* 155v; Znamy cię Mátką bez íkázy/ niewiaftą nie niewieścią/ rolą polną/ y niwę [!] nieoráną/ ktoraś bez nášienia kwiát íwiátu wřzytkiemu woniájący/ wypuściłá.

SkarŻyw 112; Bo gdy [Bóg] czártu pogroził ífz głowę iego niewiáftá ábo plemię niewieście zetrzeć miało SkarŻyw 262; ArtKanc D10; WujNT Ioann 2/4, s. 310 [3 r.], Zzzzz4v.

W przeciwstawieniach: »niewiast a... matka, panna« (2): Iezus miły gdy wzrzál matkę [...] rzékł k niey [...] Niewiáfto/ a nie matko/ by boleštł íe więtfłá w niey nie mnożyła OpecŻyw 148; To widzenijé znamionowało blogoflawioná dziewicę Mariá/ ktorá rzeczoná íeft niewiáfta podług narodzenia/ a panna podług ftádla była OpecŻyw 186v.

W porównaniu (1): Y gdzie wfłechmogący krolu íeft naleziona matka/ ktorá by tako niemilofciwie fyna była zbawiona/ iako íá fmutná niewiáfta? OpecŻyw 89.

W charakterystycznych połączeniach: niewiasta chwalebna, młoda (młodziuchna) (3), najdosojniejsza, dziwno osobliwa, więcej niż pełna łaską, smutna, święta, nad bieg przyrodzony uczyniona, Pana zmiękczająca albo ubłagająca.

Frazy:bibl. »niewiasto oto (a. owo) syn twój« (10): PatKaz III 95, 130; TarDuch D4v; Aták gdy wyźrzál Iezus mátkę/ y zwolenniká ftoiącego ktorego miłował/ rzékł do máthki fwoiey: Niewiáfto/ oto fyn twoy [Mulier, ecce filius tuus]. Leop Ioann 19/26; LatHar 29, 282, 295, 735; WujNT Ioann 19/26; SiebRozmyśl H4v.

bibl. »młoda (a. młodziuchna) niewiasta pocznie i porodzi« (3): oto mlodzyuchna nyeuyáfta pocznye y porodzy [Ecce virgo concipiet et pariet filium Vulg Is 7/14] PatKaz II 61, 60v [2 r.].

Zwrot: »z niewiasty narodzić się, być, ciało przyjąć, stać się« (o pochodzeniu Chrystusa) (4 :1:1:1): PatKaz III 88, 89, 89v; Ale gdy yeft przyźzło wypełnienie czáfów/ połał Pan Bog tu Syná fwego/ który íe sfthał z niewiáfty RejPos 31v; CzechRozm 161; CzechEp 197, 273.

Wyrażenie: »z niewiasty urodzony, narodzony, sprawiony, dany, uczyniony« (o Chrystusie) [szyk 7:3] (4:2:2:1:1): CzechRozm 27, 46, 59v, 65, 155v; Połał Bog fyná fwego/ z niewiáfty vczynionego/ pod zakonem poftánowionego [factum ex muliere, factum sub lege Vulg Gal 4/4]/ áby tych odkupił/ ktorzy pod zakonem byli SkarŻyw 2; CzechEp 292, 294, 347; WujNT Gal 4/4.

d. jęz. Rodzaj żeński (1) :

W przeciwstawieniu: »mężczyzna ... niewiasta« (1): Tákżec Kálwinowi íeden Bog Troyca nie podoba íię [...] boi íię podobno áby nie był íákie^m miezfáncem z obudwu rodzáiów zlepiiony/ to íeft z chłopá y niewiáfty/ (bo Bog íeft imię mężczyzny/ á Troyca íeft imię niewiáfty) GrzegRóżn 12.

2. Synowa; nurus Murm, Mymer¹, BartBydg; genera BartBydg (6) : Nurus, uxor filij. Eyn funzfrawe. Nyewyáftá. Murm 170; Mymer¹ 38; BartBydg 252 [2 r.]; [Gonera. Nuora. Niewiáftá. Die fchnur. Dict 1566 Dv].

niewiasta czyja (1): Nie myśl mátko o fzátach drogim złotem tkánych/ Ná móy/ y twéy niewiáfty przyiazd obiecánych KochPam 87.

W połączeniu szeregowym (1): Item v fedora v Kraffnyka wzyely zone y dzyewke ymyenyem marką y sina Wałzka a nyewyáfte Mylandre LibLeg 11/101.

3. Służąca, gospodyni (4) : Białobocki gdy mu kiedís niewiáftá iego zbytnie potrawę ofoliłá pytał íey. Miła íiołtro áboś tego nie foliłá/ A oná odpowiedziáłá. Miáłoćby pánie być fłono/ bo ciem dwa kroć foliłá. GórnDworz R3.

Wyrażenia: »służebna niewiasta« (2): BielKron 380; Mulier ancilla, Służebna niewiáftá. Mącz 235d.

»stara niewiasta« (1): roskazał [*pan Boturzniski*] dacz, Annye kroliowej starei nyewieŃcie ktora mu wnyemoczi posługowała dziesyencz grziwyen pienyendzy za posługi iej *MetrKor* 59/75v.

4. Samica zwierzęcia (2) :

W przeciwstawieniu: »mąż ... niewiasta« (1): mężowie maią dwa wąfy á oftre między brzuchem á między ogonem/ á niewiaŃty nie mewaią gich. *FalZioł* IV 30d.

Szereg: »niewiasta i mąż« (1): RAk ieft Riba czudna [...] Są między niemi niewiaŃty y mężowie *FalZioł* IV 30d. [*Ponadto w przeciwstawieniu 1 r.*]

*** *Dubium* (1) : Omylna przyaiyń [!] niewieŃcie *RejJóz* K4v marg.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (4) : Femina. eyn weib Nyewyáftá. *Murm* 45; *Mymer*¹ 22; Matrona, Niewiáftá/ páni/ zóná/ gołpodyni. *Mącz* 211a; *Calag* 560a.

Synonimy: **1.** baba, biała głowa, »biała płeć«, kobieta, mężyca, pani, żeńczyzna, żonka; **a.** małżonka, męzatka, żona; **2.** cieść, sneszka, synowa; **3.** dworka, dziewczka, sługa, służbica, służbista, służebna, służebnica; **4.** samica, samiczka.

Cf NIEWIASTKA, [NIEWIEŚCIANKA]